

המפגש הראשון בין אליהו לאלישע (יט-כא)

- יט וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם וַיִּמְצָא אֶת אֱלִישֶׁע בֶּן שָׁפְטָה
וְהוּא חָרַשׁ, שְׁנַיִם עֶשֶׂר צִמְדִים לְפָנָיו וְהוּא בְּשָׁנַיִם הָעֶשֶׂר
וַיַּעֲבֵר אֵלָיו וַיִּשְׁלַךְ אֶדְרֵתוֹ אֵלָיו.
כ וַיַּעֲזֹב אֶת הַבְּקָר וַיֵּרָץ אַחֲרַי אֵלָיו
וַיֹּאמֶר: אֲשַׁקֶּה נָא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֶלְכָה אַחֲרֶיךָ
וַיֹּאמֶר לוֹ: לָךְ שׁוֹב כִּי מָה עֲשִׂיתִי לָךְ.
כא וַיֵּשֶׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת צִמְד הַבְּקָר וַיִּזְבְּחֵהוּ
וּבְכָלִי הַבְּקָר בְּשֵׁלֶם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעָם וַיֹּאכְלוּ
וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ אַחֲרַי אֵלָיו וַיִּשְׁרְתֵהוּ.

מפגש ראשון זה בין הנביא העומד לפני סיום תפקידו לבין מי שעתיד לרשת את מקומו כנביא בישראל, הוא מפגש המסמן פתיחה של תקופה חדשה: תקופת נבואתו של אלישע. לא על עצמו בלבד יצא תיאור המפגש הזה ללמד, אלא על שורשם של ההבדלים העמוקים בין שני הנביאים השונים כל כך איש מרעהו. כבבואה משתקפים עברו של אליהו ועתידו של אלישע במפגש הראשון הזה. על כן כל פרט בתיאור הקצר הוא רב ערך לשם הבנת היחס בין שני האישים ובין שתי התקופות, תקופת נבואתו של אליהו וזו של אלישע.

המשכם הענייני הישיר של שלושת הפסוקים שלפנינו הוא בתיאור מפגשם האחרון של אליהו ואלישע - מפגש הפרדה (מל"ב ב', א-יב). על אף האמור בסיום התיאור שבפרקנו, "וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ אַחֲרַי אֵלָיו וַיִּשְׁרְתֵהוּ" (כא), אין השניים מתוארים עוד במקרא כשהם מצויים יחדיו, עד למפגש הפרדה ביניהם.¹

1. מבנה הפסקה

אף כי תיאור המפגש בין אליהו לאלישע איננו סיפור העומד בפני עצמו, אלא הוא חלק מן הסיפור על אליהו בהר חורב,² נושא התיאור הזה אופי ייחודי, השונה מאופיו של הסיפור שקדם. דבר זה נובע מכך שבפסקה זו, ורק בה, מצוי אליהו בזיקת גומלין אל אדם אחר, וזיקה זו היא עיקר עניינו של המסופר.³ כך הופכים שלושת הפסוקים שלנו לסיפור מיניאטורי שהוא חלק מסיפור גדול יותר, ומוצדק אפוא לשאול: מהו מבנה היחידה הקטנה והעצמאית-במקצת הזו? כמו סיפורים רבים במקרא, אף סיפורנו הזעיר נחצה לשתי מחציות שוות פחות או יותר, העומדות זו לעומת זו. דבר זה עולה הן מבחינת התוכן, הן מבחינת הסגנון והן מבחינת הקומפוזיציה המאפיינת את סיפורנו. נציג תחילה את שתי המחציות זו מול זו, ואחר כך נבאר את דברינו:

מחצית א	מחצית ב
1. י [אליהו] וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם ט וַיִּמְצָא אֶת אֱלִישֶׁע בֶּן שָׁפְטָה	5. כ [אלישע] וַיֹּאמֶר: אֲשַׁקֶּה נָא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֶלְכָה אַחֲרֶיךָ
2. [אלישע] וְהוּא חָרַשׁ שְׁנַיִם עֶשֶׂר צִמְדִים לְפָנָיו וְהוּא בְּשָׁנַיִם הָעֶשֶׂר	6. [אליהו] וַיֹּאמֶר לוֹ: לָךְ שׁוֹב כִּי מָה עֲשִׂיתִי לָךְ.

1. אין כל עדות לנוכחותו של אלישע במהלך פעילותו של אליהו בפרקים הבאים, לא בכרם נבות (להלן כ"א, יז-כט) ולא בהופעת אליהו לפני אחוזה ושלוחיו (מל"ב א'), ואדרבה, הרושם הוא כי אליהו פועל שם לבדו. אולם אין זאת אומרת, כמובן, שבין מפגשם הראשון למפגשם האחרון לא שימש אלישע כמשרתו של אליהו ולא שהה תדיר במחיצתו. אנו נשוע ונדון בכך בסוף סעיף 5 בעיון זה.

2. מובן הדבר שאף מפגש הפרדה, כמו מפגש ההיכרות, משמש כסיכום לפעילותו של אליהו וכמבוא לתקופת פעילותו של אלישע כנביא בישראל, ואנו נעסוק בו בהמשך עיונינו.

3. שייכות תיאור המפגש למה שלפניו מתחייבת כמובן מן הנאמר לעיל (פסוק טז) "וַיֵּלֶךְ אֱלִישֶׁע בֶּן שָׁפְטָה מֵאֶבֶל מְחֹלָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא תַחֲתֶיךָ". אף פתיחת התיאור שלנו במילים "וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם", מילים שאינן יכולות לשמש כפתיחה לסיפור חדש, מתבארת על רקע הידיעה כי אליהו מצוי לפני כן בהר חורב.

3. בסיפור שלפני פסקה זו מצוי אליהו בבדידות, והיזולתו העומד למולו הוא מלאך ה' או דברו.

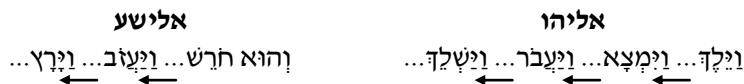
3. [אליהו] וַיַּעֲבֹר אֶלְיָהוּ אֶלְיוּ וַיִּשְׁלַף אֶדְרָתוֹ אֶלְיוּ.
7. כ א [אלישע] וַיָּשֶׁב מֵאַחֲרָיו וַיִּקַּח אֶת צֶמֶד הַבָּקָר וַיִּזְבְּחֵהוּ וּבְכָלֵי הַבָּקָר בְּשֵׁלֶם הַבָּשָׂר וַיִּתֵּן לָעַם וַיֹּאכְלוּ
4. כ [אלישע] וַיַּעֲזֹב אֶת הַבָּקָר וַיֵּרָץ אַחֲרֵי אֶלְיָהוּ
8. [אלישע] וַיִּקָּם וַיִּלְךָ אַחֲרֵי אֶלְיָהוּ וַיִּשְׁרָתְהוּ.

תכונתו האופיינית של הסיפור מתבטאת בחילופים המהירים בין אליהו לאלישע כנושאי המשפטים הקצרים והנמרצים שמהם בנוי הסיפור. חילופים מהירים אלו יוצרים דינמיות רבה במהלך הסיפור. על פי זאת חילקנו את הסיפור לשמונה 'שורות' (הזהות בדרך כלל לחלוקה התחבירית למשפטים), כשכל אחת מן השורות מוקדשת לתיאור פעילות לשם מטרה מוגדרת של אחד משני האישים. צורת כתיבה זו של הסיפור מבליטה את התחלפות הנושא ברוב צמדי השורות, ואת המעבר הולך ושוב, מאליהו לאלישע ומאלישע לאליהו.

אלא שבאמצע הסיפור חלה תפנית: בעוד שבארבע השורות הראשונות היה סדר החילופים אליהו-אלישע-אליהו-אלישע, אין השורה החמישית ממשיכה בסדר המצופה, ובמקום זאת מתהפך הסדר: אלישע-אליהו-אלישע. היפוך סדר הנושאים הוא ראיה לחלוקה שהצענו לשתי מחציות בנות ארבע שורות.

היפוך זה איננו עניין טכני חיצוני אלא הוא מסמן שינוי באופיו של הסיפור ובזיקת הגומלין שבין שתי דמויותיו. במחצית הראשונה הייתה היזמה בידי אליהו: הוא הבא אל מקומו של אלישע, בשעה שהלה עוסק בפעילות שגרתית ואינו צופה את העתיד להתרחש (שורות 1-2), והוא המפר באחת את השגרה הזו שבה מצוי אלישע בהשליכו את אדרתו אליו (שורה 3). אלישע מגיב על כך כמצופה, ורץ אחר רבו שנתגלה לו זה עתה, בעזבו את מלאכתו (שורה 4).

יש לשים לב לאופייה של מחצית זו, שיש בה רק מעשים ואף לא דיבור אחד. האינטרקציה הנוצרת בין שתי הדמויות אינה זקוקה למילים, ורק מעשים רבי עוצמה וטעונו סמליות מקשרים בין השניים. הפעלים שבהם משתמש הכתוב ביחס לכל אחת משתי הדמויות, מביעים את התפתחות העלילה לקראת השינוי הדרמטי בסוף המחצית - עזיבת אלישע את החרישה וריצתו אחר אליהו.

בסיום המחצית הראשונה של הסיפור נראה כי הכול הולך למישרין: אלישע מגיב על פי כוונתו של אליהו, ובעצמה מתאימה לעצמת האותות ששידר לו הלה.

והנה, בפתח המחצית השנייה הפתעה: היזמה עוברת מאליהו לאלישע. שלא לפי הסדר הקודם, משמש אלישע נושא השורה החדשה. ועוד חידוש בראש מחצית זו: דיבור ראשון מפר את הפעלתנות הנמרצת והדמומה שאפיינה את המחצית הקודמת.

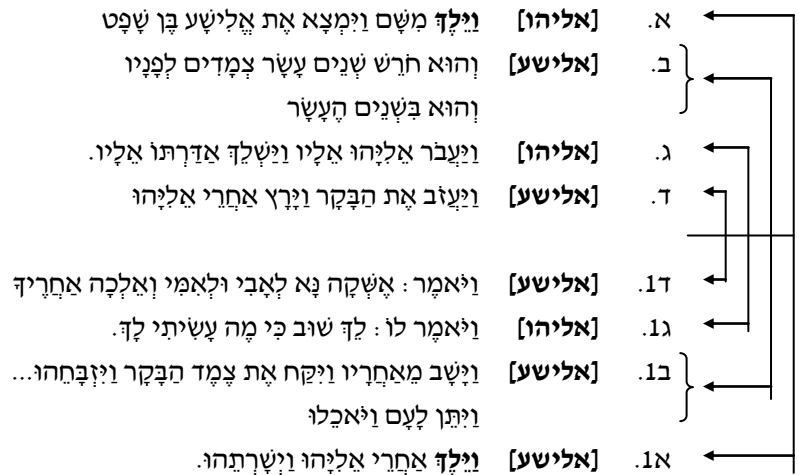
השינוי באווירת הסיפור עם תחילת המחצית השנייה שלו, מביע שינוי במהלכו: אין הדברים הולכים למישרין כפי שסברנו עד עתה (וודאי כפי שסבר גם אליהו). אלישע שרץ אחרי אליהו, עצר לפתע את מרוצתו ונשא דברים באזני רבו שנתגלה לו זה עתה. תוכן הדיבור שבפי אלישע וביזמתו, מסיג את העלילה שלב אחד לאחור: אין הוא מוכן להצטרף מיידי לאליהו, כפי שסברנו בסיום המחצית הראשונה ("וַיֵּרָץ אַחֲרֵי אֶלְיָהוּ"), אלא לאחר שיפקוד את אביו ואמו (סמל השגרה הנורמלית) לשם נשיקת פְּרֶדֶה. העיכוב הקל הזה שמתכוון אלישע לגרום גורר את תגובתו המילולית של אליהו (שורה 6). מי שהיה עד עתה מוביל העלילה הפך כאן למגיב על יזמת רעהו. כפי שנברר בהמשך עיון זה, אין תגובתו של אליהו מביעה הסכמה, אלא הסתייגות, עד שנדמה כי נתק מאיים על הקשר בין שני האישים. זהו אפוא היפוך מוחלט בכיוון העלילה.

לפי הסדר הקבוע בסיפור (ובהתחשב בנקודת המוצא של המחצית השנייה) מגיע תורו של אלישע לשמש כנושא השורה הבאה (שורה 7), ואכן כך הוא: אלישע מופיע לפנינו בשורה ארוכה של פעלים הנעשים על ידו בשתיקה: "וַיָּשֶׁב... וַיִּקַּח... וַיִּזְבְּחֵהוּ... בְּשֵׁלֶם... וַיִּתֵּן..." היחס בין שורה זו בסיפור לבין קודמתה מעניין: מבחינה מילולית נראית פעילותו של אלישע כתגובה חיובית לדבריו הקודמים של אליהו: הלה אמר "לך שוב", ופעילותו של אלישע נפתחת ב"וַיָּשֶׁב מֵאַחֲרָיו".⁴ אף אופיין של פעולותיו של אלישע, שהן נעשות בשתיקה, נראה כחזרה לפעילות הדמומה שבמחצית הראשונה. אולם כפי שנברר בהמשך העיון, אין הדברים כך, אלא ההפך הגמור. דברי אליהו נאמרו בביקורתיות חריפה, וההתאמה המילולית (החלקית) בין פעילותו של אלישע לדבריו הקודמים של אליהו, מבטאת את התעלמותו של אלישע מדברי הביקורת הללו. ולא זו אף זו: הפעלים הרבים המופיעים בשורה זו אינם תואמים את דבריו הראשונים של אלישע "וַיִּשְׁקָה נָא לְאָבִי וּלְאִמִּי", ובצדק כתב רד"ק, שאת כל המעשים הללו עשה אלישע לאחר שנשק לאביו ולאמו.⁵ בניגוד לפעלים המאפיינים את המחצית הראשונה, נושאים הפעלים בשורה זו אופי מתון, שאינו דרמטי. נמצא כי בשורה זו מגיעה השהיית העלילה מצדו של אלישע לשיאה,

4. אפשר כי דבר זה הביא פרשנים אחדים לקרוא את המחצית השנייה של סיפורנו בניחותא: אליהו בדבריו אישר את בקשתו של אלישע, ואלישע קיים את תכניתו על פי הוראת אליהו. ביקורת על דעה זו תובא בהמשך העיון.

5. על הטעם להשמטת הנשיקה לאביו ולאמו והמרתה בתיאור המעשים הללו, נדון בסעיף 44 להלן.

ועמה גוברת המתיחות: האם עוד בדעתו של אלישע להצטרף לאליהו, או שמא חזר בו, ועל כן הוא נוקט בתכסיסי השהיה? האם יסבול אליהו את ההשהיה ההולכת וגדלה בהצטרפות אלישע אליו, או שמא יעזוב וילך? השורה הרביעית במחצית השנייה (שורה 8), פותרת את המתיחות בהינף אחד. במקום שציפינו (לפי הסדר הקבוע) לפעולה או לדיבור מצדו של אליהו, וגדול היה חששנו מפני אופייה של תגובתו, מופיעה שורה נוספת **שאלישע** הוא נושא הפעולות בה. הפרה זו של חילופי הנושאים משורה לשורה - היחידה בסיפור (מלבד במעבר ממחצית א למחצית ב) - מעידה כי במחצית השנייה של הסיפור אלישע הוא הדמות העיקרית (בעוד שבמחצית הראשונה היה זה אליהו). אלישע הוא נושאן של שלוש שורות מתוך ארבע, הוא היוזם, הוא הדובר והוא הפועל במחצית זו, בעוד אליהו ממתין לו. תרומתו של אליהו במחצית זו מצטמצמת להבעת תרעומת מרירה על השהיית הליכתו של אלישע אחריו.⁶ ניתן לתאר את מבנהו של סיפורנו ע"י הצבת שתי מחציותיו כשהן מקבילות זו לזו במבנה כיאסטי:

במסגרתו של הסיפור (א-1א) נמצאות שתי העובדות המכריעות שבו, והן משלימות זו את זו: אליהו הלך ומצא את אלישע, והלה הלך אחרי אליהו לשרתו. כל שאר ההקבלות שבתוך הסיפור מתארות את התהליך שהביא לסוף המעשה, כך שיהא על פי המחשבה שבתחילה. תהליך זה היה מלא ניגודים ומתח פנימי, כפי שהדבר בא לידי ביטוי ביחס הקיים בין כל שני אברים מקבילים. רק בפתיחה ובסיום של הסיפור מתחלפים הנושאים של האברים המקבילים, מאליהו (א) לאלישע (1א), כשפעולתו של אליהו בשורה א מוצאת את התגובה המתאימה לה מצידו של אלישע בשורה 1א. כל שאר האברים המקבילים שייכים לאותו נושא, והם מכילים ניגוד ברור.

הניגוד החשוב ביותר הוא בצמד האברים הפנימיים ד-1ד שנושאים הוא אלישע. בשורה ד מגיב אלישע בתכיפות למעשהו של אליהו שהשליך אדרתו אליו, הוא עוזב בבת אחת את הבקר ורץ אחרי אליהו. אולם בשורה 1ד עוצר אלישע את מרוצתו, ומשחה את הליכתו אחר אליהו, לצורך הדבקות מחודשת בחיים הנורמליים שאותם עזב זה עתה: "אשקה נא לאבי ולאמי".

ורק אז "ואלכה אחריך". השהייה פתאומית זו, ומה שהיא מבטאת, היא סיבת הניגוד בצמד החיצוני יותר, ג-1ג. הנושא של אברים ג-1ג הוא אליהו, אלא שבשורה ג משליך אליהו את אדרתו אל אלישע, ואילו בשורה 1ג מתכחש אליהו למעשהו, באמרו: "מה עשיתי לך?" וכפי שפירש זאת רד"ק: "רוצה לומר: אם הטיתי אדרתי אליך, לפיכך אתה רץ אחרי?". סתירה זו בהתנהגותו של אליהו כלפי אלישע נובעת מן הסתירה הקודמת בהתנהגותו של אלישע: כשם שדברי אלישע בראש המחצית השנייה נראים כהתעשות וחזרה מריצתו אחר אליהו בסוף המחצית הראשונה, כך גם דברי אליהו במחצית השנייה מביעים התכחשות וחרטה על מעשהו במחצית הראשונה.

הנושא של אברים ב-1ב הוא אלישע, אלא שבשורה ב הוא מופיע עסוק בפעילות שגרתית של חרישה מאחרי צמד בקר, ואילו בשורה 1ב הוא 'הורס' את פעילותו זו בזכותו את צמד הבקר שאחריו הלך זה עתה, ובהשתמשו בכלי הבקר לצורך הבערת אש לבישול הבשר. ניגוד זה מבשר את הפרדה של אלישע מאורח חייו הקודם כהכנה להליכתו אחר אליהו, והוא משמש כשלב מגשר בין הניגודים הקודמים (ד-1ג; ג-1ג) לבין הפתרון השלם של כל הניגודים והמתחים הללו (הן בהתנהגותה של כל דמות בפני עצמה, והן ביחס ההדדי בין הדמויות), פתרון אשר יושג רק במשפט החותם את הסיפור והמשלים את

6. לחריגתה של שורה 8 מן הסדר הקבוע בסיפור ישנה מטרה נוספת: שורה זו מקבילה בלשונה ובתוכנה לשורה 4 שבמחצית הראשונה: "וַיֵּרָץ אַחֲרֵי אֵלָיו" - "וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלָיו". דמיון זה מבטל את המתיחות שהצטברה במחצית השנייה, והוא גם מעניק למפרע משמעות אחרת לשורה הקודמת במחצית זו (שורה 7): פעולותיו הדמומות של אלישע אינן תכסיסי השהייה שנועדו לעכב את הליכתו אחרי אליהו, אלא ביטוי להתנתקות מחייו הקודמים לקראת הליכתו אחרי אליהו (ראה להלן, סעיף 14 וסעיף 5).

המשך הערה 6:

הקבלה זו מלמדת כי בסופו של דבר הסיפור מחזיר את הנפשות הפועלות למקומן הקודם ('וַיֵּלֶךְ אַחֲרֵי אֵלָיו וַיִּשְׁרְתֶהוּ'), ומשיב את העלילה לנקודה החיובית שבסוף המחצית הראשונה, אותה נקודה שממנה סטתה במחצית השנייה ונתעכבה עיכוב 'מסוכן'. כך מהווה הסטייה מן התבנית הקבועה של הסיפור ביטוי לסיומו הטוב, ברוח המחצית הראשונה.

המסגרת החיצונית שלו א-1א. כאמור, בצמד האברים א-1א, לא רק שאין כל מתיחות, אלא יש בו השלמה הדידית בין מטרתו של אליהו להיענות הגמורה של אלישע.

אלא שכאן מקום לשאול: האם אין נקודת הסיום של הסיפור נמוכה משהו מנקודת הסיום המקבילה של המחצית הראשונה? שם נאמר: "וַיִּרְץ אַחֲרַי אֶלְיָהוּ", ואילו בסיום הסיפור נאמר רק: "וַיִּלְךָ אַחֲרַי אֶלְיָהוּ" - שמא מובע כאן כי העיכובים שעייכב אלישע את הצטרפותו לאליהו יש בהם ביטוי לצינון התלהבותו הראשונה, ואם כן צדק אליהו בביקורתו כלפיו?

לא כן הוא. כך למדנו מדברי הנביא:

יִשְׁעִיהוּ מ', לֹא יִקְוֶה ה' יִחְלִיפוּ כַח
יִרְוּצוּ וְלֹא יִיָּגְעוּ
יִעֲלוּ אֶבֶר כְּנֶשְׂרִים
יִלְכוּ וְלֹא יִיָּעֲפוּ

על פסוק זה כתבה נ' ליבוביץ:⁷

פסוק זה מעורר קושיה: בידוע הולכת השירה בתנ"ך בשתי צלעות הפסוק המקבילות מן הקל אל הכבד, והיה לכאורה צריך לומר: "ילכו ולא ייגעו, [ואפילו אם] ירוצו [בכל זאת] לא ייעפו" ולמה נכתב הפסוק בסדר הפוך? מצאתי בפירוש להפטרות את הדברים הבאים:

ברגעים שאנו נישאים על גלי ההתלהבות אנו כולנו מסוגלים למעשה גבורה חד פעמי. נוכל להתעלות לגובה, לדהור קדימה. אבל קשה הרבה יותר למלא חובות יום יום, ללכת בתלם גם כשההתלהבות הראשונה פגה, כשהועם זיו תפארת החזון, גם כשמכשולים וניסיונות פוגעים בנו. קשה לעמוד באלה בהתמדה בלי לאות.¹⁰ ולכן צדק הכתוב: "ירוצו [בדהירת התלהבות] ולא ייגעו", אבל גם כאשר יהיה עליהם ללכת, להמשיך ללא דהירה - "לא ייעפו".

אם כן: מן הקל אל הכבד!

נמצא כי המחצית הראשונה של סיפורנו, אכן מציגה את אלישע בהתלהבותו הראשונה והבלתי מבוקרת. אולם המחצית השנייה של הסיפור **נועדה לקדם את העלילה**, בכך שהיא מעבירה את אלישע תהליך המבשיל אותו לקראת תפקידו: הוא עוצר עצמו ממרוצתו ונותן אל לבו ממי וממה הוא נפרד ולאן פניו מועדות, ורק לאחר העיכוב ההכרחי הזה, יש משקל חמור ומחייב להכרעתו: **ללכת אחרי אליהו ולשרתו**.

2. השלכת האדרת

יט-כ וַיַּעֲבֵר אֶלְיָהוּ אֶלְיָו וַיִּשְׁלַךְ אֶדְרָתוֹ אֶלְיָו... וַיִּרְץ אַחֲרַי אֶלְיָהוּ.

השלכת אדרתו של אליהו אל אלישע מהווה ללא ספק איתות לכוונתו של אליהו ליטול עמו את אלישע. כך מפרש זאת רד"ק:

עשה לו סימן שילך אחריו, ולא אמר לו בפירוש, כי ידע שיבין, כי מה' יהיה נביא, וידע כי האל נתן בלב אלישע ללכת אחריו לשרתו, לפיכך לא עשה אלא סימן.

אולם מדוע בחר אליהו דווקא בסימן זה? האם הוא סימן מקרי?

כך פירש זאת רלב"ג (על פסוק טו):¹¹

7. נ' ליבוביץ, 'דף לתרבות יהודית' 11, טבת תשל"ד.

8. השווה: משלי ד', יב: "בְּלִקְתָּךְ לֹא יִצַר צַעֲדֶךָ / וְאִם תִּרוּץ לֹא תִקְשָׁל".

9. הכוונה לפירוש ההפטרות בסוף חומש בראשית עם פירוש באנגלית בעריכת הרב יוסף צבי הרץ, אוקספורד תרפ"ט. הקטע המצוטט להלן הוא תרגום חפשי מאנגלית שתרגמה נחמה ליבוביץ מפירוש הפטרות לך לך. פירוש ההפטרות נכתב בידי הרב ש' פרמפטון מליברפול, כפי שכתב עורך הפירוש בהקדמתו לפירוש החומש. יש לציין כי פירוש ספר בראשית מסדרה זו תורגם לעברית ויצא בירושלים בשנת תש"ב. בעמוד 273 בספר זה מצוי תרגום (שונה במקצת) של הקטע שלמעלה.

10. נדמה כי רעיון זה בא לידי ביטוי גם בפסוק: "מִי יַעֲלֶה בְּהַר ה' / וּמִי יִקֹּם בְּמִקְוֹם קִדְשׁוֹ" (תהלים כ"ד, ג).

11. בפירושו לפסוק יט הוא מבאר את משמעה הסמלי של פעולת אליהו כן: "בהיותו קרוב אליו מאוד השליך כנפי אדרתו עליו, עד שכבר היסך אדרתו עליו מדי עברו, והנה הרגיש תכף אלישע כי רצון אליהו היה שיבא אליו, ויחסה תחת כנפיו, ולזה עזב את הבקר ורץ אחרי אליהו".

אך קשה לפרש את הפועל 'וישלך' שמשמעו זריקה בכוח, כפעולה סמלית של פרישת כנף האדרת על אלישע, בעוד האדרת עצמה ממשכה לכסות את גופו של אליהו.

בפירושו לפסוק טו (המובא למעלה), פירש רלב"ג בדרך שונה את משמעותה של השלכת האדרת.

השליך אדרתו עליו לעשות לו סימן שיהיה נביא וילבש נבואת אליהו, עם שלבישת האדרת הייתה סימן לנביא, ולזה אמר הכתוב (זכריה י"ג, ד): "[וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִלְבְּשׁוּ הַנְּבִיאִים אִישׁ מִחַזְיוֹ בְּהַנְּבִיאָתוֹ] וְלֹא יִלְבְּשׁוּ אֶדְרֶת שֶׁעַר לְמַעַן כְּחַשׁוֹ".¹²

אדרת השער הייתה לבוש אופייני לנביא בישראל. השלכתה אל אלישע, לא זו בלבד שהיא רומזת שאלישע עתיד להיות נביא (כפי שפירש, למשל, בעל המצודות), אלא היא אף רומזת שאלישע עתיד לרשת את **תפקידו של אליהו** כנביא הדור, וכלשון רלב"ג: "שיהיה נביא וילבש נבואת אליהו". לבישת אדרתו של אליהו מסמלת את לבישת נבואתו.

מכאן נעבור לפירושו של מלבי"ם, הרואה במעשהו זה של אליהו רמז רב משמעות עוד יותר, הקושר את אלישע באמצעות האדרת לא רק לדמותו של אליהו, אלא גם למעשיו בעבר ובעתיד:

אחר שהשליך אליהו אדרתו אליו, דבקה נפשו באדרת אליהו, שהרגיש בו הרוחניות שקרנה עליו מעת היותו במערה,¹³ כמסווה אשר על פני משה, וכמו שאמר לקמן (מל"ב ב', ב) שבקע את הירדן באדרת הלז. והייתה השלכת האדרת סימן כי הוא יעמוד תחתיו וייקח את אדרתו, ולכן עזב מלאכתו ורץ אחריו. למדנו מכאן, כי הפסוקים במקומנו משמשים הקדמה לפסוקים במקום האחר:

מל"ב ב', יג וַיִּרְם אֶת אֶדְרֶת אֱלֹהֵי אֲשֶׁר נָפְלָה מֵעָלָיו
וַיֵּשֶׁב וַיַּעֲמֵד עַל שְׂפַת הַיַּרְדֵּן.
יד וַיִּקַּח אֶת אֶדְרֶת אֱלֹהֵי אֲשֶׁר נָפְלָה מֵעָלָיו וַיִּכְה אֶת הַמַּיִם
וַיֹּאמֶר: אֵיךָ ה' אֱלֹהֵי אֱלֹהֵינוּ?
אף הוא וַיִּכְה אֶת הַמַּיִם וַיַּחֲצוּ הַנָּה וְהַנָּה וַיַּעֲבֵר אֱלִישֶׁע.
ובאמת כך כותב ר"י אברבנאל בפירושו למל"ב ב':

ואין ספק שלא נפלה (- אדרת אליהו בעת שעלה בסערה השמימה) במקרה, כי אם בכוונה **השליכה** על אלישע, לפי שהיה כלי לחול בו השפע והנבואה אשר חלה באליהו, ושאלישע יתלבש באדרתו ובנבואתו, ויישאר במקומו. וכבר נרמז לו זה בעת שאליהו מצא אותו חורש בשנים עשר צמדים וישלך אדרתו אליו, שרמז לו שכאשר ילקח מהעולם הזה ישליך עליו את אדרתו ויתלבש בנבואתו ויעמוד תחתיו.

קשר זה בין אליהו לאלישע, המסומל בהשלכת האדרת, מבטא רק פן אחד של היחס ביניהם, זה של ההמשכיות בין הרב לתלמידו.

3. "לך שוב כי מה עשיתי לך?"

השלכת האדרת אל אלישע פעלה את פעולתה המיידית בעצמה מרובה:

כ וַיַּעֲזֹב אֶת הַבֶּקֶר וַיֵּרָץ אַחֲרַי אֱלֹהֵי, וַיֹּאמֶר: אֲשֶׁקֶה נָא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֶלְכָה אַחֲרָיָךְ.

אולם מה פשרה של תגובת אליהו על כך:

וַיֹּאמֶר לוֹ: לָךְ שׁוּב כִּי מָה עָשִׂיתִי לָךְ?

רש"י פירש את המשמעות המילולית של דברי אליהו הללו:

"לך שוב" - מאחרי. "כי מה עשיתי לך" - שתבא אחרי.

אולם אין הוא מסביר לנו את כוונתה של אמירה בלתי מובנת זו. האם לא הייתה כוונתו של אליהו במעשה השלכת האדרת לרמז לאלישע שילך אחריו? והרי את זאת הבין אלישע, ומדוע דוחה אותו אליהו, ומיתמם כאילו לא עשה לו דבר? פירושו של רש"י למילותיו של אליהו, אף שאינו מבהיר לנו את כוונת הדובר, חשיבותו מרובה: מסתבר שהוא בא למנוע פירושים אחרים, המנסים להפוך את המשתמע מן המילים שבפי אליהו.¹⁴

12. פסוק זה מצוי בנבואה על נביאי השקר אשר היו מתחזים לנביאי אמת. ומכאן שלבישת אדרת שער הייתה מנהגם של נביאים בישראל. אף את תיאורו של אליהו בפי שלוחי אחזיה "אִישׁ פֶּעַל שֶׁעַר וְאָזוּר עוֹר אָזוּר בְּמַתְּנָיו" (מל"ב א', ח) יש מבארים: איש בעל אדרת שער. על פי סימן זה הכירו אחזיה: "וַיֹּאמֶר: אֵלֶּיךָ הַתְּשִׁבִי הוּא".

13. כוונתו כמובן לפסוק יג בפרקנו: "וַיִּהְיֶה כְּשִׁמְעַע אֱלֹהֵי וַיִּלֵּט פָּנָיו בְּאֶדְרֶתוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֵד פְּתַח הַמְּעָרָה...".

14. כך רלב"ג: "לך לנשק אביך ואמך, ושוב אחרי, כי זה הוא מה שעשיתי לך. רוצה לומר: שכבר עשיתי זה להעיר אותך שתבוא לחסות תחת כנפיי".

רד"ק, שכנראה מקבל את פירושו של רש"י, מנסה להבהיר את כוונתו של אליהו בדבריו:

ומה שאמר לו "לך שוב כי מה עשיתי לך" - לנסותו אם היה אומר בלב שלם. ופירוש "מה עשיתי לך" רוצה לומר: אם הטיתי אדרתי עליך, לפיכך אתה רץ אחריי?

פירוש רד"ק אכן מותאים לנימת הדחייה הניכרת בדברי אליהו. דחייה זו, אומר רד"ק, אינה אלא ניסיון שאליהו מעמיד בו את אלישע. אולם בכל זאת קשה להבין: מה ראה אליהו לנסות את אלישע שרץ אחריו, והודיע על נכונותו לעזוב את אביו ואת אמו ואת עיר מולדתו וללכת אחר אליהו? מדוע יחשוד בו שאין לבו שלם? ועוד קשה: אם התכוון אליהו לנסות את אלישע בדבריו אלו, מתחייבת תשובתו של אלישע שתבהיר את הספק שנסתפק בו אליהו ותוכיח שמה שאמר לאליהו בלב שלם אמרו. אך בפועל, אין אנו מוצאים בפיו כל מענה. הוא עושה רק מעשים התואמים את תכניתו שלו, ואף יותר מכך: הוא זוכר את צמד הבקר ומאכיל את העם. מניין ידע אליהו בינתיים, בשעה שאלישע עסוק במעשיו, שאכן בלב שלם דיבר אליו אלישע? מדוע אינו דורש במפגיע תשובה מאלישע?

4. בין אליהו לבין אלישע

א. בטרם נציע פירוש אחר לכוונת דבריו של אליהו, עלינו להקדים ולתאר בקיצור את קווי ההיכר המתבלטים באישיותו של כל אחד משני הנביאים הללו.

את דמותו של אליהו כנביא שהקו המרכזי באישיותו ובפעילותו הנבואית הוא הקנאה לה', אין צורך לתאר. הדברים רשומים בכתב אמת בכל הפרקים שבהם מתוארת פעולתו. בפרקנו הגיעה מידתו זו של אליהו לשיאה, ולאחר שאליהו סירב לשנות את עמדתו וחזר על דבריו "קנא קנאתי..." מצגה עליו ה' (טו-טז):

לך שוב לדרךך... ואת אלישע בן שפט מאביל מחולה תמשח לנביא תחתיך.

חז"ל ראו בציווי זה מעין 'הודעת פיטורין' לאליהו: "אליהו תבע כבוד האב (- הקב"ה) ולא כבוד הבן (- ישראל) ... שאין תלמוד לומר 'לנביא תחתיך', אלא שאי אפשי (- שאיני רוצה) בנבואתך".

כבר מציווי זה של ה' מסתבר שהבחירה האלוהית ביורשו של אליהו חלה על נביא שיחסו אל 'כבוד הבן', אל עם ישראל, שונה מזה של אליהו. שהרי בחירה זו ביורש שיבוא תחת אליהו, המקנא לה' ומקטרג על בניו, ודאי באה לתקן 'פגם' זה בדרכו של אליהו. אין להסתפק רק ב'אי אפשי בנבואתך' מחמת קטרוגך על ישראל, אלא ודאי 'אפשי' בנבואתו של נביא אחר שאינו כמותך. נביא זה הוא אלישע, אשר כמעט כל מעשיו הם מעשי ישועה ופדות לכללו של עם ישראל ולפרטים שבו.¹⁵

באמת, קשה לתאר ניגוד כה בולט כמו זה שבין אופי פעילותו הנבואית של אליהו, אשר "בסופה ובסערה דרכו", לבין אופי פעולתו הנבואית של אלישע, "על מי מנחות". סמיכות פרקי אליהו לפרקי אלישע, והקרבה בין האישים הללו, קרבת רב ותלמידו, מבליטה משנה הבלטה את הניגוד הקיים ביניהם.

יתרה מזאת: דווקא במקומות שיש קווי דמיון בין מעשיו של אלישע למעשי אליהו רבו ונדמה שהתלמיד הולך בעקבות רבו - ומקומות כאלה מצויים לא מעט - דווקא שם ניכרת דרכו העצמאית של אלישע, שהיא שונה, ואף הפוכה, מזו של אליהו.¹⁶

ההבדל בין שני האישים הללו, בסגולות אופיים ובהתייחסותם אל הסובב אותם, מתבלט בהירות יתרה כבר במפגש הראשון ביניהם, עם הופעתו הראשונה של אלישע באופק חייו של אליהו. הבה ניזכר לרגע בהופעתו הראשונה של אליהו בספרנו, עת הוא 'מתפרץ' אל הסיפור:

י"ז, א ויאמר אליהו התשבי מתשבי גלעד אל אחאב:

פירוש רלב"ג הפוך מפירושו של רש"י ביחס לכל אחד מחלקי המשפט שאמר אליהו: "לך שוב" פירושו רש"י "מאחרי", היינו: 'לך ממני, שוב על עקבותיך', ואילו רלב"ג פירושו על ידי תוספת וי"ו שאינה כתובה: 'לך למקום שביקשת לילך ושוב אחריי', היינו: 'חזור אליי אחרי לכתך'. פירושו יכול היה להתקבל (אף שהוא מוסיף וי"ו שאינה כתובה), לו היה אליהו מסיים בכך את דבריו. אולם אליהו ממשיך: "כי מה עשיתי לך". זהו משפט שאלה ושאלה מובהק, והשאלה

המשך הערה 14:

היא רטורית, ומשמעה: 'הרי לא עשיתי לך דבר!'. כך אכן עולה מפירושו של רש"י. אולם רלב"ג מוסיף אף כאן למשפט זה דבר שאינו כתוב, והפעם לא אות אחת אלא כמה מילים: "כי מה עשיתי לך" - 'כי [זה הוא] מה [ש]עשיתי לך'. בכך מפקיע רלב"ג את אופיו של המשפט כמשפט שאלה והופכו למשפט חייו, שתפקידו לנמק את האמור במשפט הקודם: מדוע מבקש אליהו את אלישע 'שוב אחריי' (כפי שפירש רלב"ג שם)? כי זה הדבר שעשיתי לך - לכך אכן התכוונתי במעשה השלכת האדרת - שתשוב אחריי. באמצעות ההוספת שמוסיף רלב"ג בשני חלקי המשפט הוא הופך את משמעותו.

אף בעל המצודות מפרש בדרך דומה עקרונית לזו של רלב"ג, ואף פירושו נראה רחוק מן הפשט.

15. אמנם בהמשך דברי ה' לאליהו (פסוק יז) מצטרף אלישע לחזאל מלך ארם ויהוא מלך ישראל בהבאת פורענות על ישראל, אולם דבר זה באמת אינו הולם כלל את מעשיו של אלישע. וכפי שמעיר רש"י לפסוק זה בד"ה "ימית אלישע" - "לא מצינו שהמית אלא ארבעים ושנים ילדים על ידי הדובים ביריחו".

16. בדברים אלו נדון בעזר ה' בעיונינו לפרקי אלישע. בספרנו זה השוינו בין מעשיהם של אליהו ואלישע בסיפורי ההחייאה שבהם היו מעורבים, ראה בצורת 131.

חי ה' אלהי ישראל אשר עמדתני לפניו
אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי.

מי הוא נביא זה? מהו הרקע להופעתו? לא בכדי חיסר מאתנו המקרא מידע זה: טשטוש הרקע האישי של אליהו, זה שקדם להופעתו כנביא, בא לבטא את הקו העיקרי באישיותו: את התמסרותו המוחלטת לתפקידו, את הזדהותו עם שליחותו הנבואית עד כדי ביטול כל קו אישי בדמותו. בשום מקום לא נזכר אביו של אליהו, כשם שלא נזכר שום פרט אחר על חייו האישיים.

אלישע בן שפט, לעומתו, מופיע לראשונה במקרא, עוד בטרם היותו נביא, בשמו ובשם אביו. הוא מופיע לפני אליהו ולפנינו בשדות עיר מולדתו, אבל מחולה:

יט והוא חרש, שנים עשר צמדים לפניו והוא בשנים העשר.

מעבר למשמעות הסמלית שיש למספר הצמדים,¹⁷ יש כאן על פי פשוטו של עניין, תיאור של אדם צעיר החי בבית עשיר ביותר, וכדברי רלב"ג:

ואחשוב שזכר זה להעיר כי אבי אלישע היה עשיר מאד.

ובמה עוסק אלישע בנו? הווה אומר: ביישובו של עולם, בחרישת השדה הגדול של אביו ובפיקוח על פועלי אביו החורשים לפניו.

האם הייתה עולה על דעתנו תמונה, שבה אליהו עוסק בחרישת שדה?

ב. השלכת אדרתו של אליהו אל אלישע מביאה אותו לעזוב מייד את מלאכתו ולרוץ אחר אליהו. משיכה 'מגנטית' בלתי מוסברת פועלת עליו. שום שיקול כלכלי או מקצועי אינו עומד בדרכו. אין הוא מסיים את התלם שבו הוא מצוי, ואין הוא דואג לא לצמד הבקר שהנהיג ולא לאחד עשר הצמדים שפועלי אביו מנהיגים לפניו:

ויעזב את הבקר וירץ אחרי אליהו.¹⁸

אולם מייד יתברר, ש'משיכה מגנטית' זו היא אכן משיכה שבין קטבים הפוכים, בין אישים בעלי אופי מנוגד בתכלית.¹⁹ האם באמת אין כל שיקול העומד בדרכו של אלישע ומעכבו מללכת אחר אליהו? האם ריצתו אחריו היא ללא שיעור וללא כל עיכוב? לאו דווקא, כך אנו קוראים בפתח המחצית השנייה: "ויאמר: אשקה נא לאבי ולאמי", ורק אחר כך: "ויאלכה אחריו". לא השיקול הכלכלי הוא המעכב בעד אלישע, אלא דבר חשוב בהרבה: אהבה וכבוד לאביו ולאמו. לפנינו שרטוט אופייני, בהיר מאוד, לדמותו האנושית החמה של אלישע. לא רק ששמו של אביו ניתן לנו במקרא, אלא אף יחסו לאביו ולאמו מתואר כאן, יחס של בן אוהב אשר יהלך לקחת רשות מאביו ומאמו (כדברי רד"ק) ולנשק להם נשיקת פרדה.

אליהו המקנא לאלוהיו, נראה כי דעת אחרת עמו:

דברים ל"ג, ט האמר לאביו ולאמו לא ראיתי
ואת אחיו לא הפיר ואת בנו לא ידע
כי שמרו אמרתך ובריתך ינצרו.

נוצרי הברית, הנקראים לעמוד על משמרתה בעת שישראל מפרים את הברית הזאת, נתבעים להתמסרות גמורה לתפקידם, עד לביטול כל זיקה משפחתית. ומי נוצר הברית כאלהו (מלאך הברית) ומי מצר על "כי עזבו בריתך בני ישראל"

17. על משמעות זו עמד רד"ק: "והיה אות כי יהיה ממונה על י"ב שבטי ישראל לנביא ולמזהיר".

18. מוטיב הבן העשיר, החורש בשדה אביו והנמשך אל עולם התורה, אשר עוזב באחת את מחרשתו והולך אחר רבו לשם לימוד תורה, מצוי באגדה המפורסמת על יתחילתו של ר' אליעזר בן הורקנוס, ראה על כך בנספח לעיון זה.

19. תיאורנו עד עתה עולה בקנה אחד עם דברי הגרי"ד סולוביצ'יק ז"ל בפרק המסיים את מסתו הידועה 'איש האמונה הבודד', ירושלים תשל"א, עמ' 60-61. הגרי"ד רואה באלהו את מייצגו של איש הברית, ואילו באלישע את נציגה הטיפוסי של 'קהילת ההדר', על פי הטיפולוגיה שפיתח באותה מסה. בדברינו למעלה תיארו את ההבדלים בין שני האישים בלא להיכנס לטיפולוגיה זו או אחרת.

אולם החל מנקודה זו, נדמה כי דברי הגרי"ד ז"ל אינם תואמים את מה שאנו קוראים בסיפור. בלא לציין כל מתיחות בסיפורנו הקצר, הוא כותב: "מטאמורפוזה מוזרה ביותר התחוללה שם. תוך רגעים נעלם אלישע הישן והופיע אלישע חדש. במקום איש ההדר בא איש הברית... איש הברית ויתר על קשרי המשפחה שלו..." בהמשך דברינו למעלה, ננסה להראות כי כוונת הכתוב להבליט דווקא את המשך עמידתו של אלישע על מידתו שלו, השונה מזו של רבו, ואת המתיחות שנוצרה עקב כך. השלכת האדרת אמנם חוללה שינוי גדול במהלך חייו של אלישע, אולם היא לא חוללה תמורה באותם צדדים באישיותו השונים מאלו של רבו. אף הגרי"ד כתב בהמשך דבריו שם כי "עזיבתו של אלישע את ההדר לא היתה סופית. הוא חזר אל החברה כמשתתף בענייני המדינה, כיועצם של מלכים וכמורה לקהילת ההדר".

כמותו? ועל כן, לא זו השעה, ולא זה התפקיד המותיר זמן לקשרי משפחה. מי שנועד לשרת את אליהו ולהיות תלמידו, ומאוחר יותר אף לרשת את מקומו כנביא, ראוי לו ללכת אחר רבו ללא כל שיעור וללא כל שהייה, ואף לא לנשק לאביו ולאמו. כך מספרת האגדה על האר"י ו'גוריו':²⁰

פעם אחת בערב שבת סמוך ל'הכנסת כלה' יצא עם תלמידיו חוץ לעיר צפת... כדי לקבל השבת, מתחיל "מזמור לדוד הבו לה' בני אליים" ופזמון מיוסד לקבלת שבת,²¹ וימזמור ליום השבת' ויה' מלך' בניגון נאה. ובתוך שהיו משוררים אמר הרב לתלמידיו: 'חברים, רצונכם שנלך לירושלים קודם השבת, ונעשה שבת בירושלים? וירושלים היא רחוקה מצפת יותר מכ"ה פרסאות. השיבו קצת מן התלמידים: 'אנו שומעים בכך'. **וקצת השיבו ואמרו: 'נלך מקודם ונדיע אותו לנשינו'.** כיון שאמרו 'נלך מקודם לביתנו', **נתחרד הרב חרדה גדולה, והיכה כף אל כף ואמר:** 'אוי לנו, שלא היה בנו זכות להיגאל. שאלמלי הייתם כולכם משיבים פה אחד שאתם רוצים לילך בשמחה גדולה, תכף היו נגאלים כל ישראל. שעתה הייתה השעה עומדת להיגאל, ומתוך שמיאנתם בדבר, חזר הגלות לאיתנו בעוונותינו הרבים'.
ג. בנימה של אכזבה, **ומתוך אירוניה מרה,** מגיב אליהו על דברי אלישע "אֲשָׁקָה נָא לְאָבִי וּלְאִמִּי", ואומר לו: "לָךְ שׁוֹב פִּי מָה עָשִׂיתִי לָךְ?" - אם אביך ואמך חשובים לך מן ההליכה אחרי מייד, כאן ועכשיו, "לך שוב" מאחריי. אולי אינך מתאים לתפקיד, אולי אינך ראוי להיות תלמידי וממשיכי. אם כן הישאר כאן, בחיק משפחתך, המשך לחרוש, "כִּי מָה עָשִׂיתִי לָךְ" שתבוא אחריי? וכי השלכת אדרתי מחייבת אותך לרוץ אחריי?²²

אלישע אינו מגיב תגובה מילולית על ביקורת משתמעת זו שבדברי אליהו. הוא אינו מביע הסכמה עמה וגם אינו מתווכח עם רבו שזה עתה נתגלה לו. תגובתו מתבטאת במעשים. מה יעשה עתה? האם יזנח את תכניתו וילך אחר אליהו ללא פרדה מהוריו, כמתחייב מביקורתו הנרמזת של אליהו, או ינהג על פי צו לבו ובהתאמה לאישיותו שלו, וילך לנשק להם? אף כאן מופיע שרטוט ברור של אישיותו של אלישע: הוא אינו חוזר בו מתכניתו. בלא אומר ודברים הוא נוהג כפי שחשב לנכון, ורבו הגדול עומד וממתין לו, 'אנוס על פי הדיבור', אותו דיבור שאמר לו: "וְאֵת אֶלְיָשָׁע בֶּן שָׁפְטַי מֵאֲבֵל מְחֹלָה תִּמְשַׁח לְנָבִיא תִּחְתָּיִךְ". כך ביאר רד"ק:

"וישב מאחריי" - לנשק לאביו ולאמו, אף על פי שלא סיפר הכתוב.

יש לתת את הדעת על הטעם להשמטתו של תיאור הנשיקה הזו בפסוק כא, והמרתו בתיאורן של סדרת פעולות אחרות שאלישע לא הודיע עליהן לאליהו מראש בדבריו בפסוק כ.

ישנו מכנה משותף הן לנשיקה והן לסעודה שערך אלישע, והוא בהיותם אקט של פרדה מן הסובבים אותו בעיר הולדתו במעגלים השונים של חייו. הנשיקה מיועדת לפרדה מן ההורים, שהם הקרובים ביותר אליו, ואילו הסעודה מיועדת לפרדה מפועלי אביו שעמם עבד, ואולי גם משאר בני עירו. ואם כך הדבר, יש לומר כי הודעתו לאליהו בפסוק כ ותיאור מעשיו בפסוק כא משלימים זה את זה. את הודעתו לאליהו יש לפרש בדרך מרחיבה: 'אפרד מקרובי ואלכה אחריך'. אלא שאלישע אינו חפץ לפרט באזני אליהו את כל מעשי הפרדה שהוא מתכנן, ולהפך: הוא מעוניין להקטין את הרושם של העיכוב הצפוי מצדו, ולהעמידו על מעשה קצר (נשיקה) והכרחי מבחינה אנושית-משפחתית (לאביו ואמו). לכשיזכה להבנתו של אליהו ולהסכמתו לכך - כך סבור היה אלישע - יוכל להרחיב את מעשי הפרדה שלו למעגלים נוספים. אלא שהשתדלותו זו של אלישע לזכות בהסכמה מצד אליהו לא הועילה כידוע, ודבריו עוררו את מורת רוחו של אליהו. אף על פי כן לא נרתע אלישע מתכניתו, והוא מקיימה לא רק בצורתה המינימלית, אלא במלואה, כפי שכנראה תכנן מלכתחילה.

אולם כיצד לא חשש אלישע להגביר עוד יותר את רוגזו של אליהו עליו, בהשהייה מתמשכת זו של הליכתו אחריו, במעשים שלא הודיע עליהם מראש? הפתרון לכך טמון במשמעות הנוספת שיש למעשיו אלו של אלישע: לא רק מעשים נימוסיים של פרדה יש כאן, אלא פעולות המסמלות את פרדתו המוחלטת מאורח חייו הקודם כאיכר, לשם כניסה לאורח

20. נוסח האגדה מובא מתוך הספר 'עמק המלך' מאת ר' נפתלי הירץ בכרך מפרנקפורט, אמסטרדם ת"י, בהקדמה שלישית פרק ה (האגדה מובאת בסגנונות שונים בספרים נוספים).

21. הכוונה כמובן לפזמון 'לכה דודי' שהיה נפוץ בנוסחאות שונות, שהאחרונה שבהן, מאת ר' שלמה אלקבץ בן אותו דור, החלה להתפרסם אז.

22. בדרך זו פירש את דברי אליהו ד' קמחי בספרו 'בשבילי התנייך', תל אביב תשי"ב, עמ' 161, בקטע קצר בשם 'קדושת התפקיד': "אלישע מבין את קדושת התפקיד ונוטש את מלאכתו בשדה אותה שעה... ורץ אל רבו. עד כאן הכל כראוי. ואילו מייד באה האכזבה הגדולה לנביא, והוא נעצב אל ליבו... מה סח פתאום אותו צעיר נבחר 'אשקה נא לאבי ולאמי ואלכה אחריך... מה? את אבא ואת אמא זוכר הוא ברגע כזה, ברגע של קבלת התפקיד הקדוש? כלומר: זה שעתידי לשמש סמל נעלה על כל החיים, עוד הוא צמוד אל החיים, אל מציאות של קרובים והורים, ואפילו הם אבא ואמא? והנביא מוריד ראשו לארץ, כי כנראה לא הבין עדיין אותו צעיר למה התכוון בהשלכת האדרת, והוא כרוגו, 'לך שוב!... כי מה עשיתי לך?' כלומר: חזור לעבודתך, לחרישה, ואחר לבית אבא ואמא, כי לא הבינות אותי, כי לא ירדת עדיין לסופה של קדושת התפקיד שאמרת להטיל עליך ברגע מקודש זה".

מדברי הכותב ניכר שהוא מזדהה עם תגובתו של אליהו, וסבור שאף הסיפור עצמו בא לבקר את אלישע. אולם אנו, כפי שנברר בהמשך העיון, סבורים ההפך: כוונת הסיפור להצביע על יתרון אישיותו של אלישע. 'קדושת התפקיד' אינה סותרת את הנשיקה לאב ואם.

חיים חדש של נביא (על עניין זה נרחיב בסעיף 5 להלן).²³ לפיכך סבור אלישע שאין במעשים אלו כדי להכעיס את אליהו, ולהפך: הם מבטאים את שלמות הליכתו אחריו ואת היות מעשהו בלתי הפיך. נמצא כי מעשיו של אלישע מבטאים שתי מגמות הפוכות. מחד, עיכובו מלמד על תפיסתו את הנבואה, לא כניתוק ממעגל החיים הסובב אותו, כפי שראה זאת אליהו, אלא כקישור אל מעגל זה. מאידך, עיכובו מאפשר לו להביע במעשים את המעבר שהוא חווה מעובד אדמה באחוזת אביו - לנביא בישראל.

ד. לסיום עלינו לשים לב לשימוש בפעלים מהשורשים הלי'ך ושו"ב בפי אליהו, בדברי אלישע ובלשון הכתוב. בהתחלפותם של אלו נרמזו כל הוויכוח בין השניים, אף בלא העלאתו לרמה מילולית מפורשת וגלויה. אלישע אמר לאליהו: "אֶשְׁקָה נָא לְאָבִי וּלְאִמִּי וְאֶלְכָה אַחֲרֶיךָ". אליהו עונה לו: "לֵךְ שׁוּב כִּי מָה עֲשִׂיתִי לְךָ", ופירושו: מה לך ללכת אחריי, לך שוב מאחריי. בכך הופך אליהו בדברי ביקורתו את כיוון הליכתו של אלישע.

אולם אלישע עומד על שלו: "וַיֵּשֶׁב מְאַחֲרָיו". לא נאמר "וַיֵּלֶךְ וַיֵּשֶׁב מְאַחֲרָיו", כיוון שהפועל 'הלך' שמור בתודעת אלישע להליכה אחר אליהו. השיבה מאחרי אליהו לא נעשתה בכוונה הסרקסטית שהציעה אליהו, שישבו מאחריו לבלי שוב, אלא לפי כוונתו שלו: תחילה 'אשוב מאחריך' לנשק לאבי ולאמי, ואחר אחרון "ואלכה אחריך". ואמנם, לאחר שסיים אלישע מעשיו נאמר: "וַיֵּקֶם וַיֵּלֶךְ אַחֲרַי אֶלְיָהוּ וַיִּשְׁרְתָהוּ" - כאשר תכנן כן עשה.

ניצח התלמיד הצעיר את רבו הגדול בפגישת ההיכרות ביניהם, וכפה עליו את דעתו ואת הנהגתו, ומייז בסמוך הפך למשרתו. אין לך המחשה ברורה מזו ליחסו של אלישע לאליהו רבו: משיכה עצומה אל אישיות רבו והערצה בלא גבול: אלישע רץ אחר רבו, יצק מים על ידיו והיה משרתו. אולם הוא עושה כל זאת תוך שמירת עצמאות אישיותו ודרכו המיוחדת, שהרי לשם כך נבחר.

כך הם דברי ר' חיים מוולוז'ין, תלמיד הגר"א ומייסד ישיבת וולוז'ין, בפירושו למסכת אבות 'רוח חיים':

"יוסי בן יעזר איש צרדה אומר: יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם... (פ"א מ"ד) - ... הנה הלימוד נקרא 'מלחמה', כמו שאמרו: 'מלחמתה של תורה'. אם כן גם התלמידים 'לוחמים' ייקראו. וכמו שאמרו חז"ל (קידושין ל ע"ב) "לא יבשו כי ידברו את אויבים בשער' (תהלים קכ"ז, ה) - אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה, ואינן זזים משם עד שנעשין אוהבין זה את זה". ואסור לו לתלמיד לקבל דברי רבו כשיש לו קושיות עליהם. ולפעמים יהיה האמת עם התלמיד, וכמו שעץ קטן מדליק את הגדול. וזהו שאמר "יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק" מלשון "וַיֵּאָבֶק אִישׁ עִמּוֹ" (בראשית ל"ב, כה) שהוא עניין התאבקות מלחמה, כי מלחמת מצוה היא. וכן אנו נגד רבותינו הקדושים אשר בארץ... הוזהרנו גם כן, וניתן לנו רשות להתאבק וללחום בדבריהם, ולתרץ קושייתם ולא לישא פני איש, רק לאהוב האמת. אבל עם כל זה, ייזהר בנפשו מלדבר בגאווה וגודל לבב... ולכן יהיה אך בענווה יתרה, באמרו 'אם איני כדאי, אך תורה היא וללמוד אני צריך'. וזהו שאמר "הווי מתאבק" - כנ"ל, אך בתנאי: "בעפר רגליהם" רוצה לומר: בענווה והכנעה ולדון לפנייהם בקרקע.

5. סעודת הפרדה

אין לוותר על עוד קו אחד, המתגלה כאן באישיותו של אלישע. בטרם לכתו אחרי אליהו לשרתו, עשה אלישע דבר נוסף, אשר נמשך זמן רב יותר מאשר זמן הנשיקה לאביו ולאמו:

כא וַיִּקַּח אֶת צֶמֶד הַבָּקָר וַיִּבְחָחֵהוּ
וּבְכָלִי הַבָּקָר בְּשֵׁלֶם הַבָּשָׂר
וַיִּתֵּן לָעֶם וַיֵּאָכְלוּ.

כבר ראינו בסעיף הקודם כי שתי משמעויות יש למעשהו זה של אלישע, והאחת מהן דווקא הולמת את תביעתו החמורה של אליהו ממנו: מעשהו של אלישע מסמל את פְּרָדְתוֹ מאורח חייו הקודם ואת כניסתו לחיים חדשים. יש לשים לב כי לצורך הסעודה הוא זוכה את צמד הבקר שחרש בו זה עתה, ולצורך בישולו הוא משתמש בכלי הבקר העשויים מעץ (מצודות). רד"ק פירש את מעשיו כך: "מרוב מהירותו ללכת אחרי אליהו, לא המתין לחטוב עצים לבשל, ובקע כלי הבקר, והוא כלי המחרשה, ובישל להם הבשר". אולם נראה שיש לומר יותר מכך: בשחיטת צמד הבקר שחרש בו זה עתה ובבישולו על כלי הבקר שחרש בהם, ממחיש אלישע לעצמו, לעם הנהנים מסעודתו ואף לאליהו, כי תמה תקופת היותו חורש בבית אביו.

23. דבר זה עולה גם מן ההקבלה הניגודית הקיימת במבנה הכיאסטי של הפסקה, מבנה שהוצג לקראת סופו של סעיף 1, בין המעשים של אלישע הנידונים כאן (בפסוק כא) לתיאור עשייתו הקודמת בפסוק יט (ב-11 בטבלת המבנה ההיא).

פרדתו מעיר מולדתו ומאורח חייו בה היא מוחלטת, שלא על מנת לחזור.²⁴ הוא נושא פניו אל תפקיד הנביא, שהממלא אותו אינו יכול עוד לעסוק ביישובו של עולם בעושר ובהרווחה כמו עד עתה.

המפרשים עמדו אף על המשמעות האחרת שיש למעשה זה של אלישע:

רש"י: מרוב שמחה עשה משתה.

רד"ק: שחט הבקר ועשה סעודה באותו השדה לחורשים ולעם אשר באו אחריו ללוותו... כי הוא נפרד מהם.

הליכתו אחר אליהו לשם הכשרתו לתפקיד החדש כנביא אינה כרוכה לדעת אלישע בהתבדלות מן העם, בנייתוק כמו זה המאפיין את דרכו של רבו. זאת ועוד: בהליכתו אל תפקידו החדש יש מקום לשמחה. שמחה שלו עצמו - "מרוב שמחה עשה משתה", ושמחה של בני משפחתו, פועלי אביו ובני עירו כולם, שהוא נפרד מהם בסעודת מצווה. הרי למענם ולטובתם הוא הולך להיות נביא ה'.

כבר כאן, במעשה זה, ניכרת דמותו של אלישע, המבקש: "וְעַתָּה קָחוּ לִי מִנְגֹן, וְהָיָה כִּנְגֹן הַמִּנְגֵּן וְהָיָה עֲלֵיו יָד ה' " (מל"ב ג', טו). וכבר כאן ניכרת דרכו של אלישע, כנביא הדואג לאנשיו בני לווייתו, לבני הנביאים ולכל איש מצוק. הביטוי "וַיִּתֵּן לָעַם וַיֵּאכְלוּ" (פסוק כא) חוזר ונשנה כמה פעמים אצל אלישע (מל"ב ד', מא-מד):

צַק לָעַם וַיֵּאכְלוּ... תֵּן לָעַם וַיֵּאכְלוּ... וַיִּתֵּן לַפְּנִיָּהִם וַיֵּאכְלוּ וַיִּוְתְרוּ כַּדָּבָר ה'.

* * *

ניתוחנו את תיאור מפגשם של שני האישים, השונים כל כך איש מרעהו, העלה כי מפגש זה אינו נעדר מתיחות: ההידבקות ה'מגנטית' המהירה של אלישע באליהו העלתה ניצוצות. האם במתיחות זו ובסיבותיה יש לתלות את העובדה שבהופעותיו הבאות של אליהו בספרנו, בכרם נבות (להלן פרק כ"א) ובעימות עם אחזיהו ושלוחיו (מל"ב א'), פועל אליהו כשהוא לבדו? הרשאים אנו להניח, כי שירותו של אלישע את אליהו רבו לא האריך ימים, והם חזרו ונפגשו רק בעת עלייתו של אליהו והילקחו מעם אלישע (מל"ב ב')? דומה שזו מסקנה מוטעית. בני הנביאים בבית אל וביריחו מתייחסים אל אלישע כתלמידו המובהק של אליהו באמרם אליו: "הֲיִדְעַתָּה כִּי הַיּוֹם ה' לָקַח אֶת אֲדֹנָיְךָ מֵעַל רֵאשֶׁךָ" (מל"ב ב'), ומשמעות דבריהם היא, שעד ליום זה היה אליהו אדונו של אלישע ועטרת ראשו. בהמשך, מתאר אחד מעבדי מלך ישראל את אלישע כך: "פֶּה אֱלִישֶׁע בֶּן שָׁפֵט אֲשֶׁר יָצַק מִים עַל יָדֵי אֱלִיהוּ" (מל"ב ג', יא). משמע אפוא כי אלישע התמיד בשירותו לפני אליהו מרגע שהלך אחריו לשרתו (בסיפורנו) והלאה.

ובכל זאת אין להתעלם מן העובדה שאליהו, גם כשהוא מלֵוָה בנערו (כמו לעיל בסוף פרק י"ח, וכמו בסוף פרקנו), נוטה לפעול את פעולותיו כנביא כשהוא לבדו (מל"א י"ח, מו; י"ט, ג; כ"א; מל"ב א'). לעומת זאת, את אלישע הנביא אנו מוצאים תדיר עם נערו או בחברתם של בני הנביאים, ונדיר לראותו כשהוא לבדו, והרי הבדל זה שביניהם מצטרף אף הוא לשוני הגדול שבין שני האישים.

הנה ראינו כיצד בשלושה פסוקים, בתיאורם של כמה מעשים וכמה דיבורים קצרים במפגש הראשון שבין שני הנביאים, העמיד לנו הכתוב עולמות שלמים, מועט המחזיק את המרובה. כל השוני וכל הניגוד בין שני האישים, וגם המשיכה הקיימת למרות זאת - ואולי דווקא בשל זאת - בין התלמיד לרבו, הכול משורטט כאן בבהירות, במעין רישום קל, המהווה תשתית לתמונות הגדולות שיצוירו בהמשך, בתיאור דרכו של אלישע.

6. נספח: 'תחילתו של אלישע' בסיפורנו

ו'תחילתו של ר' אליעזר בן הורקנוס' באגדת חז"ל

מוטיב בן העשירים, החורש בשדה אביו, והממיר את עושרו ואת מלאכתו לטובת הידבקות ברב גדול, מצוי הן בסיפור הקצר על אלישע והליכתו אחר אליהו, והן באגדה המפורסמת על תחילת דרכו של ר' אליעזר בן הורקנוס בלימוד התורה, כתלמידו של רבן יוחנן בן זכאי. אגדה זו מופיעה בכמה מדרשים, בנוסחאות שונות מאוד זו מזו.²⁵ נביא כאן את האגדה כפי

24. למעשה זה של אלישע, מקבילה מעניינת: שאול, אף שהומלך בידי שמואל תחילה בסתר ואחר כך בפומבי במצפה, אינו עוזב את אורח חייו הקודם כאיכר בבית אביו בגבעה, ובכך הוא ממשיך את 'בריחתו' מן השררה. המצור על יבש גלעד שהוטל על ידי בני עמון (שמ"א י"א) חולל בשאול את המהפך הפנימי ואת המעבר מאיכר למלך: "וְהָיָה שְׂאוֹל בֶּן אֲחִירֵי הַבְּקָר מִן הַשְּׂדֵה וַיֵּאמֶר שְׂאוֹל: מַה לָּעַם כִּי יָבֹאוּ, וַיִּסְפְּרוּ לוֹ אֶת דְּבָרֵי אֲנָשֵׁי גְבִישֵׁי" (שם, ה). וכאן בא השינוי הפנימי המיוחל: "וַתִּצְלַח רוּחַ אֱלֹהִים עַל שְׂאוֹל בְּשִׁמְעוֹ [כְּשִׁמְעוֹ קִרִּין] אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיַּחַר אִפּוֹ מְאֹד" (שם, ו). ומעשהו הראשון כמלך ישראל, הוא: "וַיִּקַּח צֶמֶד בְּקָר וַיִּנְתְּחֵהוּ" - משמע, את אותו צמד בקר שהלך אחריו בשוֹבוֹ מחרישת השדה, "וַיִּשְׁלַח בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל בְּיַד הַפְּלִאָכִים לֵאמֹר: אֲשֶׁר אֵינְנוּ יֹצֵא אֲחֵרֵי שְׂאוֹל וְאַחַר שְׂמוּאֵל פֶּה יַעֲשֶׂה לְבָקְרוֹ" (שם, ז), וההמשך ידוע. נתיחת צמד הבקר, אף שהיא מנומקת באיום המתלווה אליה "כִּהֵּן יַעֲשֶׂה לְבָקְרוֹ", מסמלת אף את פרדתו של שאול מאורח חייו הקודם כאיכר. הבקר החי ששימש אותו לחרישת השדה כאדם פרטי, מנוחה, באקט המסמל את המעבר להנהגתו התקיפה של מלך, שממילא לא ימשיך מכאן ולהבא ללכת אחר הבקר.

25. בראשית רבה מב, א (מהדורת תיאודור-אלבק עמ' 397-398); אבות דרבי נתן נוסחא א פרק ו ונוסחא ב פרק יג; תנחומא בובר לך לך י (עמ' 67-69); פרקי דרבי אליעזר פרקים א-ב.

שהיא מופיעה בתחילת פרקי דרבי אליעזר:²⁶

מעשה ברבי אליעזר בן הורקנוס **שהיו לאביו חורשים** והיו חורשין על גבי המענה, **והוא היה חורש** בטרשין.²⁷ ישב לו והיה בוכה, אמר לו אביו: מפני מה אתה בוכה? שמא מצטער אתה שאתה חורש בטרשין, עכשיו אתה חורש על גבי המענה. ישב לו על גבי המענה והיה בוכה. אמר לו: מפני מה אתה בוכה? שמא מצטער אתה שאתה חורש על גבי המענה. אמר לו: לאו. ולמה אתה בוכה? אמר לו: שאני מבקש ללמוד תורה. אמר לו: והלא בן עשרים ושמונה שנים אתה, ואתה מבקש ללמוד תורה? אלא קח לך אשה ותוליד לך בנים ואתה מוליכן לבית הספר. עשה שתי שבתות ולא טעם כלום. עד **שנגלה לו אליהו** ז"ל ואמר לו: בן הורקנוס למה אתה בוכה? אמר לו: מפני שאני מבקש ללמוד תורה. אמר לו: אם אתה מבקש ללמוד תורה, עלה לירושלים אצל רבן יוחנן בן זכאי. **עמד והלך אצל רבן יוחנן בן זכאי**.²⁸ ישב לו והיה בוכה. אמר לו: מפני מה אתה בוכה? אמר לו מפני שאני מבקש ללמוד תורה... והיה אומר לו שתי הלכות כל ימי השבוע והיה חוזר לו עליהן ומדבקן. עשה שמונה ימים ולא טעם כלום עד שעלה ריח פיו לפני רבן יוחנן בן זכאי... אמר לו: חיידך היום אתה סועד אצלי. אמר לו: כבר סעדתי אצל אכסניא שלי. שלח ושאל אכסניא שלו... אמרו לו: ... והלא יש לו שמונה ימים שלא טעם כלום...

אמרו בניו של הורקנוס לאביהם: עלה לך לירושלים ונדה את בנך אליעזר מנכסיד, ועלה לו לירושלים לנדותו ומצא שם יום טוב לרבן יוחנן בן זכאי, והיו כל גדולי המדינה סועדים אצלו... נתן עיניו ברי' אליעזר, אמר לו: אמור לנו דבר אחד מן התורה. אמר לו: רבי, אמשול לך משל למה הדבר דומה, לבור הזה שאינו יכול להוציא מים יותר ממה שהוא מכניס, כך אני איני יכול לומר דברי תורה יותר ממה שקבלתי ממך. אמר לו: אמשול לך משל, למה הדבר דומה, למעיין זה שהוא נובע ומוציא מים ויש בכוחו להוציא מים יתר ממה שהוא מכניס, כך אתה יכול לומר דברי תורה יתר ממה שקיבל משה מסיני... והיה ר' אליעזר יושב ודורש... כיוון שראה אביו... אמר לו: בני, לא על כן באתי אלא לנדותך מנכסי, ועתה שבאתי לראותך וראיתי כל השבח הזה, הרי אחיך מנוודים מהם והם נתונים לך במתנה. אמר לו: ... לא ביקשתי מלפני הקב"ה אלא תורה בלבד...

מלבד המוטיב הכללי הדומה, הדגשנו בציטוט חלקה הראשון של האגדה כמה משפטים הגורמים לדמיון מיוחד בין שני הסיפורים. אפשר כי גילוי אליהו לר' אליעזר והוראתו לו לעזוב את בית אביו ואת מחרשתו ולעלות לירושלים, המוזכרים בנוסח זה של האגדה, הם פרי השוואה מכוונת בין שני הסיפורים הדומים.

אולם לא פחות מן הדמיון, חשוב להבליט את השינויים הרבים בין שני הסיפורים. רובם נובע מן ההבדל בין **סיפור מקראי נבואי** ובין אגדה מתקופת חז"ל העוסקת בשאיפה ללמוד תורה. הנבואה היא משימה שה' מטיל על האדם שנבחר לכך. משום כך אליהו הוא הבא לשדה שבו חורש אלישע, והוא היוזם את נטילתו עמו מן המחרשה (באמצעות השלכת האדרת). לעומת זאת, השאיפה ללמוד תורה היא שאיפה פנימית שאינה זקוקה לגורם חיצוני.²⁹ ר' אליעזר עולה ביזמתו לירושלים וביזמתו הוא נדבק ברבן יוחנן בן זכאי גדול הדור.

בשני הסיפורים, המעבר של 'הגיבור' מן המחרשה אל היותו תלמיד כרוך במתיחות. אלא שמקור המתיחות הזו וסיבתה מתהפכים: בסיפור על אלישע, נעשה המעבר מחיי איכר לחיים של משרת הנביא, בלא כל מתיחות עם משפחתו. אדרבה: פְּרָדְתוּ של אלישע ממשפחתו ומבני עירו נעשית בניחותא ומתוך סעודה של מצווה. איש אינו מנסה להניאו מצעד זה. מקור המתיחות בסיפור על אלישע, הוא דווקא באליהו ובדרישותיו המוחלטות מאלישע, העומדות אל מול עמידתו של זה על עצמאות אישיותו, המתבטאת ברצונו להפרד כראוי מקרוביו.

הפוך הדבר בסיפור על ר' אליעזר: אביו מנסה להניאו מללמוד תורה, ור' אליעזר נאלץ לברוח ממשפחתו על מנת להגשים את שאיפתו.³⁰ תהליך המעבר אינו כרוך בשמחה ובסעודה כאצל אלישע, אלא בבכי חוזר ונשנה ובצום. אף לאחר שהייה של כמה שנים בירושלים לא פג המתח המשפחתי בין ר' אליעזר לבית אביו, ובהמשך האגדה אנו קוראים על רצונו של האב לנדות את בנו מנכסיו. רק בסוף האגדה משתנה יחס האב לבנו.

יחסו של רבן יוחנן בן זכאי אל ר' אליעזר תלמידו הוא יחס רך ואבהי, ונעדרת ממנו כל מתיחות. לא רק לגידולו בתורה דואג רבן יוחנן, אלא גם למזונותיו של תלמידו. הוא מעודד אותו לדרוש בדברי תורה מתוך עצמאות ומקוריות: על טענת ר' אליעזר "איני יכול לומר דברי תורה יותר ממה שקבלתי ממך", הוא עונה לו: "אמשול לך משל למה הדבר דומה: למעיין זה

26. נוסחת פרקי דרבי אליעזר דומה לזו של אבות דרבי נתן נוסחא ב פרק יג. בחרנו דווקא בנוסחה זו, על אף שייכותה למדרש שעריכתו מאוחרת, משום שרק בה מוזכרת התגלות אליהו לר' אליעזר.

27. דבר זה מלמד על כוחו הרב של ר' אליעזר: עבודת חרישה שאין פועלי אביו מסוגלים לעשותה, ניתנת לבנו של בעל האחוז.

28. בבראשית רבה, שבו לא נזכרה התגלותו של אליהו, נאמר במקום זאת: "נפלה פרתו ונשברה. אמר: לטובתי נשברה פרתי. **ברח** והלך לו אצל רבן יוחנן בן זכאי". אף לפי נוסחת פרקי דרבי אליעזר יש לומר שהלך בלא רשות, שכן בהמשך האגדה מסופר על רצון אביו להדירו מנכסיו.

29. אליהו התגלה לר' אליעזר רק מפני בכיו ומפני צומו המתמשך.

30. ראה הערה 30.

שהוא נובע ומוציא מים, ויש בכוחו להוציא מים יותר ממה שהוא מכניס". בסופה של האגדה גורם רבן יוחנן לפיוס בין האב לבנו ולביטול המתיחות המשפחתית.

הניגוד הכפול הזה שעמדנו עליו, ביחס המשפחה אל 'הגיבור' וביחס רבו אליו, הוא שקובע את אופיים השונה של שני הסיפורים: הסיפור על אלישע מרמז על יחס חיובי מצד החברה שבה חי אלישע אל הליכתו להיות נביא, ועל כן הוא סיפור ששוררת בו שמחה (רש"י: "מרוב שמחה עשה משתה"). הסיפור על ר' אליעזר מלמד על יחס שלילי מצד משפחתו אל הליכתו ללמוד תורה, על כן זהו סיפור שאווירתו קשה: מרובות בו בכיותיו של מי שחפץ ללמוד תורה, והוא עומד בפני קשיים חמורים בדרכו.

מאידך גיסא, קיים ניגוד הפוך בין דמותו של רבן יוחנן בן זכאי לזו של אליהו: חכם התורה מתגלה כדמות אנושית רכה ואבהית, המעודדת את עצמאותו הרוחנית של תלמידו, ואילו הנביא מתגלה אל תלמידו כדמות קשה ותובענית. אפשר שגם לכך התכוונו חז"ל באומרים (בבא בתרא יב ע"א): "חכם עדיף מנביא".